

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 28 december 2021

Mål nr

T 2508-20

PARTER

Klagande

AW

Ombud: Advokat GB

Ombud: Advokat TS

Motpart

PGE

Förvaltare: BD

Ombud: Advokat JL

SAKEN

Äktenskapsskillnad

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2020-04-03 i mål T 10923-19

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen undanröjer tingsrättens och hovrättens domar, utom när det gäller ersättning enligt rättshjälpslagen, och avvisar ansökan om äktenskapskillnad. Det innebär att Stockholms tingsrätts beslut den 20 augusti 2019 om besöksförbud upphör att gälla.

PGE ska ersätta AW för hennes rättegångskostnad i Högsta domstolen med 31 250 kr avseende ombudsarvode och ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från dagen för detta beslut.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

AW har yrkat att Högsta domstolen ogillar yrkandet om äktenskapskillnad och upphäver beslutet om besöksförbud.

PGE har genom sin förvaltare motsatt sig AWs yrkande.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

SKÄL**Bakgrund**

1. AW och PGE gifte sig i mars 2014. Vid tidpunkten för äktenskapets ingående hade det förordnats en god man för PGE. Till följd av hans demenssjukdom anordnades i november 2014 ett förvaltarskap som ersatte godmanskabet. Tingsrätten beslutade att förvaltarskapet skulle omfatta att bevaka hans rätt, förvalta hans egendom och sörja för hans person. Sedan 2017 är BD utsedd till förvaltare för PGE. Han är sedan hösten 2018 bosatt på ett särskilt boende.

2. Förvaltaren ansökte, som företrädare för PGE, hos tingsrätten om äktenskapsskillnad. Som grund för ansökan anfördes följande. PGE vill skilja sig från AW. Det kan starkt ifrågasättas om han hade förmåga att ingå äktenskapet och AW kan genom äktenskapet ha tillerkänts ekonomiska rättigheter som hon annars inte skulle ha haft. AW saknar också insikt i hans sjukdomsbild, vilket lett till att hon försökt få hans förvaltare entledigade. Hon har vidare hämtat honom från hans vårdboenden och fört honom till sin bostad. AW anser att PGE får bättre vård av henne. Han är emellertid i behov av kvalificerad vård, vilket hon inte kan ge honom. Hennes agerande har resulterat i att han hamnat i närmast livshotande tillstånd som föranlett flera akuta läkarbesök. AW har också konsekvent hindrat vården, tidigare och nuvarande förvaltare samt PGEs familj från insyn. PGEs hälsa äventyras om en äktenskapsskillnad inte beviljas.

3. AW motsatte sig ansökan och invände dels att förvaltaren inte är behörig att ansöka om äktenskapsskillnad för PGEs räkning, dels att ingen av parterna vill skiljas. Hon anförde att han har det bättre i en hemmiljö än på en institution, men att det är förvaltaren som bestämmer inriktningen på vården tillsammans med vårdansvariga. Äktenskapets fortsatta bestånd är inte förenat med någon fara för PGE. Hon har inte tillskansat sig några medel från honom.

4. Tingsrätten, som ansåg att förvaltaren var behörig att ansöka om äktenskapsskillnad, dömde till äktenskapsskillnad och beslutade om förbud för parterna att besöka varandra till dess att skillnadsfrågan avgjorts. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom.

Frågan i målet

5. Målet gäller frågan om en förvaltare har varit behörig att ansöka om äktenskapsskillnad för den som förvaltaren företräder.

Förvaltares behörighet

Allmänt om förvaltares behörighet

6. Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande är ur stånd att vårda sig eller sin egendom, får rätten besluta att anordna förvaltarskap för honom eller henne. En förvaltare ska omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde. (Se 11 kap. 4 § och 7 § första stycket samt 12 kap. 3 § föräldrabalken.)
7. Förvaltaren har inom ramen för sitt uppdrag ensam rådighet över den enskildes egendom och företräder honom eller henne i alla angelägenheter som omfattas av uppdraget (se 11 kap. 9 § första stycket).
8. När förvaltaren har förordnats att representera den enskilde i någon icke-ekonomisk fråga, t.ex. att ta till vara den enskildes rätt inom vårdlagstiftningen eller i övrigt sörja för hans eller hennes person, bör i allmänhet också den enskilde få bestämma i frågor som rör boendet eller innehållet i erbjuden vård (se prop. 1987/88:124 s. 171 f.). När den enskilde saknar förmåga att uttrycka sin mening i sådana frågor är det förvaltaren ensam som bestämmer om vård är nödvändig och, om så bedöms vara fallet, beslutar om inriktningen av vården tillsammans med vårdansvariga.
9. Anhöriga har således inte tillagts någon bestämmanderätt i denna situation. Om det lämpligen kan ske, ska förvaltaren dock höra den enskildes make i viktiga frågor (se 12 kap. 7 § andra stycket). Det finns naturligtvis inte något som hindrar att förvaltaren inhämtar synpunkter från andra anhöriga.

Behörigheten att ansöka om äktenskapsskillnad

10. Förvaltaren är inte behörig att företräda den enskilde i frågor om att ingå äktenskap, bekräfta faderskap, upprätta testamente eller liknande frågor av utpräglat personlig karaktär (se 12 kap. 2 § tredje stycket).

11. Högsta domstolen har i rättsfallet ”Förvaltaren och äktenskapsskillnaden” (Högsta domstolens beslut den 7 juli 2021 i mål nr T 695-20) uttalat sig om en förvaltares behörighet att ansöka om äktenskapsskillnad för en make. Enligt rättsfallet är en upplösning av ett äktenskap en fråga av personlig karaktär, vilket talar för att förvaltarens behörighet – på motsvarande sätt som gäller för ingående av äktenskap och liknande frågor av utpräglat personlig karaktär – inte bör omfatta rätten att ansöka om äktenskapsskillnad när den enskilde inte kan uttrycka sin mening. Samtidigt finns det situationer då en förvaltare måste anses ha rätt att företräda en make i frågor om äktenskapsskillnad. (Se p. 16–19 i ”Förvaltaren och äktenskapsskillnaden”.)

12. Om en make som har en förvaltare själv kan uttrycka sin mening har maken processbehörighet och kan själv ansöka om äktenskapsskillnad. Förvaltarens roll blir då att biträda maken. När maken inte själv kan uttrycka sin mening har förvaltaren rätt att företräda honom eller henne i frågor om äktenskapsskillnad, om maken tagit initiativ till ett sådant förfarande eller på annat liknande sätt visat sin vilja att skiljas innan han eller hon förlorade möjligheten att ge uttryck för sin mening. Förvaltaren har dessutom rätt att företräda maken när den andre maken ansökt om äktenskapsskillnad. (Se p. 19, 21 och 22 i ”Förvaltaren och äktenskapsskillnaden”.)

13. Det finns även andra situationer när det måste anses föreligga en rätt för förvaltaren att ansöka om äktenskapsskillnad för makens räkning. Detta kan dock gälla endast i undantagsfall, framför allt där den andre maken använder äktenskapsrättsliga regler till skada för den make som har förvaltare och på ett

sätt som kan förhindras genom äktenskapsskillnad. (Se p. 20 i ”Förvaltaren och äktenskapsskillnaden”.)

14. Med skada för den make som har förvaltare ska i detta sammanhang förstås att antingen makens hälsa eller ekonomi far illa. Det kan vara fråga om att en skada redan har inträffat eller att det finns en påtaglig risk för en skada. Det är dock inte tillräckligt att den andre maken har agerat eller kan befaras agera på ett sätt som i något avseende inte har varit till makens bästa. Det avgörande för frågan om förvaltaren ska anses ha behörighet att ansöka om äktenskapsskillnad är om skador kan förhindras genom äktenskapsskillnaden.

Bedömningen i detta fall

15. Av utredningen framgår att PGE på grund av sin sjukdom inte har förmåga att ge uttryck för sin mening. Han saknar således egen process-behörighet.

16. Det framgår inte av utredningen att PGE har gett uttryck för en vilja att skiljas innan han förlorade möjligheten att ge uttryck för sin mening.

17. Frågan är då om hans förvaltare ändå är behörig att ansöka om äktenskapsskillnad med hänsyn till att det finns en påtaglig risk för PGEs hälsa eller ekonomi.

18. Det har inte framkommit något som tyder på att AW använder äktenskapsrättsliga regler till skada för PGEs ekonomi.

19. Det är klarlagt att AW vid några tillfällen har tagit med sig PGE hem från de vårdboenden som hans förvaltare i samråd med läkare och vårdpersonal hade anordnat för honom. Det har lett till att han skrivits ut från vårdboendena och i perioder kommit att bo tillsammans med henne. AW har då i viss utsträckning hindrat PGEs kontakter med anhöriga, vårdpersonal och förvaltare. Hennes agerande i dessa avseenden har inte varit till PGEs bästa.

20. Det har emellertid även framkommit att AW sett till att PGE har fått sjukhusvård när han har haft behov av det. Utredningen talar inte för att de sjukhusvistelser som han varit föremål för har lett till några svårare följder för honom. Det finns således inte stöd för att han har tagit någon allvarlig skada av AWs agerande.

21. Till bilden hör vidare att det är förvaltaren som, tillsammans med vårdansvariga, ensam beslutar om vilken vård som PGE behöver och som även i övrigt sörjer för hans person (se p. 8). Beslutanderätten i dessa frågor ligger alltså inte hos AW. En äktenskapsskillnad skulle därmed inte påverka förutsättningarna för att fatta beslut rörande PGEs vårdbehov.

22. Sammanfattningsvis är det alltså inte fråga om en sådan undantags-situation där BD i egenskap av förvaltare är behörig att ansöka om äktenskapsskillnad för PGEs räkning. Tingsrättens och hovrättens domar ska därför undanröjas, utom när det gäller ersättning enligt rättshjälpslagen, och ansökan om äktenskapsskillnad avvisas.

23. Vid denna utgång ska AW anses vara vinnande part (se 18 kap. 5 § rättegångsbalken). Det saknas skäl att frångå huvudregeln i 18 kap. 1 § rättegångsbalken att part som tappar målet ska ersätta motpartens rättegångskostnad. PGE ska därmed ersätta AW för hennes rättegångskostnad i Högsta domstolen. Den yrkade ersättningen är skälig.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Kerstin Calissendorff, Svante O. Johansson (referent), Sten Andersson och Cecilia Renfors
Föredragande har varit justitiesekreteraren Fredrik Lökvist